

Δημιουργία βίντεο λόγου πειθούς: η περίπτωση του προσφυγικού -μεταναστευτικού

Κατερίνα Φραγκιαδουλάκη¹ & Αγγελική Δημητρακοπούλου²

¹ Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Υπ. Διδάκτωρ, fragkiadoulaki@aegean.gr

² Καθηγήτρια, adimitr@aegean.gr ^{1,2} Εργαστήριο Μαθησιακής Τεχνολογίας και Διδακτικής Μηχανικής, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται ερευνητικά ευρήματα από την υλοποίηση μαθήματος σε Παιδαγωγικό Πανεπιστημιακό Τμήμα που περιελάμβανε τη δημιουργία βίντεο λόγου πειθούς και στη συνέχεια τον αμοιβαίο σχολιασμό αυτών των παραγωγών σε διαδικτυακό περιβάλλον. Οι φοιτητές/τριες δημιούργησαν ατομικά βίντεο τα οποία: (α) απευθύνονται σε ένα κοινό, (β) στόχο έχουν να παρουσιάσουν μια 'θέση' (γ) έχουν ως θέμα «Ιχνηλατώντας τα όρια της Ευρώπης: μια ματιά στη Προσφυγική κρίση», (δ) αξιοποιούν ψηφιακό οπτικο-ακουστικό υλικό του διαδικτύου και (ε) δημοσιοποιούνται και σχολιάζονται σε κλειστό κανάλι YouTube. Στα βίντεο καταγράφηκε ποικιλία "λόγων" (discourses) για το προσφυγικό-μεταναστευτικό, - σε κρίσιμη εξέλιξη την περίοδο της δράσης- παρέχοντας στο σύνολό τους μια πληρέστερη αποτύπωση του ζητήματος. Επίσης, η διαδικασία σχολιασμού των βίντεο σε συνδυασμό με τον αναστοχασμό μέσω των Φύλλων Αυτοπαρατήρησης εννόησε τις διαδικασίες κριτικής προσέγγισης και επίγνωσης των απαραίτητων επιλογών υλοποίησης. Οι κύριοι εκπαιδευτικοί στόχοι του σχεδιασμού αυτού του μαθήματος είναι αφενός η ανάπτυξη πολλαπλών γραμματισμών στους νέους πολίτες (μαθητές, φοιτητές), και αφετέρου η υποστήριξη της συμμετοχικότητας του πολίτη σε ψηφιακούς χώρους επικοινωνίας, μέσω της κατανόησης της διαδικασίας κατασκευής λόγου πειθούς. Παράλληλα, αναζητείται ο εμπλουτισμός του πεδίου αρχικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών με διδακτικά μέσα, μεθόδους και εργαλεία που αρμόζουν στις σύγχρονες ανάγκες και προσεγγίσεις έκφρασης και επικοινωνίας.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: πολυτροπικά κείμενα, βίντεο, λόγος πειθούς, προσφυγικό, Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το 2015 σημειώθηκε ραγδαία αύξηση του αριθμού των προσφύγων και μεταναστών που κατέφταναν στις Ευρωπαϊκές ακτές διαφεύγοντας πολέμους και φτώχεια. Στην πλειοψηφία τους προέρχονται από τη Συρία αλλά και χώρες όπως το Αφγανιστάν, το Ιράκ, τη Σομαλία. Οι Chouliaraki & Zaborowski (2017) επισημαίνουν ότι για αυτό το γεγονός που χαρακτηρίστηκε ως "μεταναστευτική/προσφυγική κρίση, τα Ευρωπαϊκά Μέσα φιλοξένησαν αφηγήσεις περί διατήρησης της "ασφάλειας των συνόρων" και αφηγήσεις "περίθαλψης". Ωστόσο, ο τρόπος μετάδοσής τους, ποιοι μίλησαν εκ μέρους ή σχετικά με τους πρόσφυγες συνετέλεσε στην ανάδειξη των αιτιών και των συνθηκών της άφιξής τους καθώς και των επιπτώσεων της υποδοχής τους. Οι αφηγήσεις ειδήσεων διαμορφώνουν τις δυνατότητες κατανόησης της αφήγησης της μετανάστευσης και τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τους πρόσφυγες και μετανάστες (Berry et al.2016).

Στο πλαίσιο της διερεύνησης δυνατοτήτων ενδυνάμωσης των ατόμων μέσω του εκδημοκρατισμού των ψηφιακών μέσων, επανατίθεται το ζήτημα της επαρκούς προετοιμασίας των νέων για την αντιμετώπιση των φαινομένων που παρουσιάζονται στα τρέχοντα οικοσυστήματα κοινωνικών μέσων (μισαλλοδοξία, βία, ρατσισμός κ.ά.) και του πολιτικού λόγου (κατασκευασμένα νέα, προπαγάνδα, προσβλητικός λόγος) (Mihailidis, 2018; Adler- Kassner, 2017).

Στην παρούσα εργασία αναλύονται τα βίντεο λόγου πειθούς, που παρήγαγαν, στο πλαίσιο ειδικά σχεδιασμένου πανεπιστημιακού μαθήματος, φοιτητές/τριες Παιδαγωγικού Τμήματος, αναφορικά με ένα κοινωνικο-πολιτικό ζήτημα, τα οποία α) απευθύνονται σε ένα κοινό, β) στόχο έχουν να παρουσιάσουν μία θέση και να πείσουν για αλλαγή στάσης ή δράσης, γ) ως θέμα έχουν το προσφυγικό -μεταναστευτικό ζήτημα αιχμής που απασχολεί και διχάζει την κοινωνία, δ) αξιοποιούν ψηφιακό οπτικο-ακουστικό υλικό του διαδικτύου, ε) δημοσιοποιούνται και σχολιάζονται σε κανάλι επικοινωνίας (π.χ. YouTube).

Στόχος της παρέμβασης είναι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι «λόγοι» των κυρίαρχων Μέσων αφενός διαμόρφωσαν την άποψη επί του ζητήματος όπως αυτή αποτυπώθηκε στα βίντεο των φοιτητών/τριών και αφετέρου επηρέασε τη διαδικασία σχεδιασμού, παραγωγής, σχολιασμού των βίντεο λόγου πειθούς από τον φοιτητή/νέο πολίτη στα ψηφιακά περιβάλλοντα επικοινωνίας. Απώτερος σκοπός η διερεύνηση των δυνατοτήτων εφαρμογής στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Οι αλλαγές στο τρόπο παραγωγής νοήματος που επήλθαν με την εξέλιξη των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας στις παγκοσμιοποιημένες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες ανέδειξαν την ανάγκη διεύρυνσης της έννοιας των γραμματισμών για την ανάπτυξη δεξιοτήτων που εμπλουτίζουν την κοινωνική και επαγγελματική ζωή των πολιτών (New London Group, 1996). Η παιδαγωγική των πολυγραμματισμών λαμβάνει υπόψη τις νέες πρακτικές και τα νέα κείμενα που επικρατούν στα σύγχρονα περιβάλλοντα επικοινωνίας και θεωρεί τη διαδικασία κατασκευής νοήματος ως μια δυναμική διαδικασία “Σχεδιασμού” όπου οι δημιουργοί σημείων, οι “σχεδιαστές” αντλούν από τα “διαθέσιμα σχέδια” και τα “ανασχεδιάζουν” δημιουργώντας “νέα σχέδια” διαθέσιμα για τις επόμενες νοηματοδοτήσεις (Cope & Kalantzis, 2009).

Στα σύγχρονα τεχνολογικά περιβάλλοντα, επισημαίνει ο Kress (2010), ο “σχεδιαστής” είναι πολύ συχνά το ίδιο πρόσωπο με τον “ρήτορα”. Το έργο του “ρήτορα” έχει πολιτικά και επικοινωνιακά αποτελέσματα, ενώ το έργο του “σχεδιαστή” μεταμορφώνει την πολιτική πρόθεση σε σημειωτική μορφή. Επιπλέον, η αναγνώριση της αστάθειας του κοινωνικού και επικοινωνιακού περιβάλλοντος επιβάλλει, κατά την άποψή του, τη ρητορική προσέγγιση όπου κάθε περίπτωση επικοινωνίας αντιμετωπίζεται δυναμικά ως καινούρια.

Η πολυτροπικότητα προσεγγίζει την αναπαράσταση, την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση “ως κάτι περισσότερο από τη γλώσσα” (Jewitt, 2013). Διακρίνει τρεις θεωρητικές παραδοχές που υποστηρίζουν τη πολυτροπικότητα: (α) η γλώσσα είναι μόνο μέρος ενός πολυτροπικού συνόλου, (β) οι τρόποι είναι κοινωνικά διαμορφωμένοι και κάθε τρόπος έχει διαφορετικό δυναμικό (potential) ή σημειωτικούς πόρους, και πραγματοποιεί διαφορετικό επικοινωνιακό έργο και γ) η αλληλεπίδραση μεταξύ τρόπων είναι σημαίνουσα επειδή οι άνθρωποι οικοδομούν νόημα μέσα από την επιλογή και τη διαμόρφωση των τρόπων.

Βάσει της θεωρίας του Halliday (1978) σχετικά με τις κοινωνικές λειτουργίες της γλώσσας, οι πολυτροπικές προσεγγίσεις της επικοινωνίας θεωρούν ότι κάθε σημειωτικός τρόπος επιτελεί την: (α) “ιδεολογική/αναπαραστατική”, (β) “διαπροσωπική” και (γ) “κειμενική” μεταλειτουργία. Επίσης, οι σημασίες οικοδομούνται σε τέσσερα επίπεδα πρακτικής: το επίπεδο του “Λόγου” (Discourse), του “Σχεδίου/Σχεδιασμού” (Design), της “Παραγωγής” (Production) και της “Διανομής” (Distribution). “Λόγοι” ονομάζονται “οι κοινωνικά διαμορφωμένες γνώσεις (κάποιας όψης) της πραγματικότητας [...] έχουν αναπτυχθεί σε συγκεκριμένα κοινωνικά πλαίσια και με τρόπους που είναι κατάλληλοι για τα ενδιαφέροντα των κοινωνικών δρώντων (social actors)”. Ενώ “Σχέδια” αποτελούν τα “μέσα πραγματοποίησης ‘λόγων’ στο πλαίσιο μιας δεδομένης επικοινωνιακής περίπτωσης” (Kress, 2001).

Οι αναπαραστάσεις των προσφύγων στα Μέσα διερευνώνται εκτενώς (Van Dijk, 1991, Wright, 2002) και η βιβλιογραφία για την πρόσφατη κρίση αναπτύσσεται γρήγορα (Berry et al, 2015; Georgiou και Zaborowski, 2017; Musarò, 2017). Ο πρόσφυγας σύμφωνα με τους Chouliaraki & Stolic (2017) αποτελεί μια αμφιλεγόμενη φιγούρα των Μέσων ενημέρωσης εναλλασσόμενη μεταξύ δύο θέσεων. Εμφανίζεται αφενός ως θύμα γεωπολιτικών συγκρούσεων που χρειάζεται προστασία, και αφετέρου ως απειλή για την εθνική τάξη. Ειδικότερα όσον αφορά τους πρόσφυγες, απεικονίζονται ως θύματα μέσω δύο στρατηγικών: την παθητικοποίηση (“passivization”) και την μαζοποίηση (“massification”). Η πρώτη απεικονίζει τους πρόσφυγες ως ευάλωτα σώματα που πονούν και στερούνται βασικούς πόρους επιβίωσης όπως τροφή και στέγη. Η μαζοποίηση εκδηλώνεται με απεικονίσεις τους ως στατιστικά ή ως δυσδιάκριτα μέρη μιας μάζας. Και οι δύο τρόποι συμβάλλουν στην απ-ανθρωποποίησή τους.

Σε αναφορά των Georgiou and Zaborowski (2017:12) για το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, διαπιστώνουν σχετική ανομοιογένεια στην κάλυψη της κρίσης από τον Ευρωπαϊκό Τύπο την περίοδο Ιουλίου-Νοεμβρίου 2015. Αναγνωρίζουν διαφορετικές τάσεις στα αποτελέσματα: χρονικές (αντιστοιχούν αρχικά σε εκδήλωση συμπάθειας που εξελίσσεται σε καχυποψία ή εχθρότητα), γεωγραφικές (κυρίως μεταξύ χωρών υποδοχής και μη), δημοσιογραφικές (συστηματική προώθηση λόγου μίσους και εχθρότητας από μια μερίδα τύπου). Επίσης, επισημάνθηκε η μειωμένη δυνατότητα των προσφύγων να μιλήσουν για τις εμπειρίες τους. Συχνά μιλούσαν άλλοι εκ μέρους τους ή αναπαρίσταντο ως σιωπηλά θύματα, εκτός εξαιρέσεων με χρονικά και τοπικά χαρακτηριστικά και κυρίως από τον Τύπο του

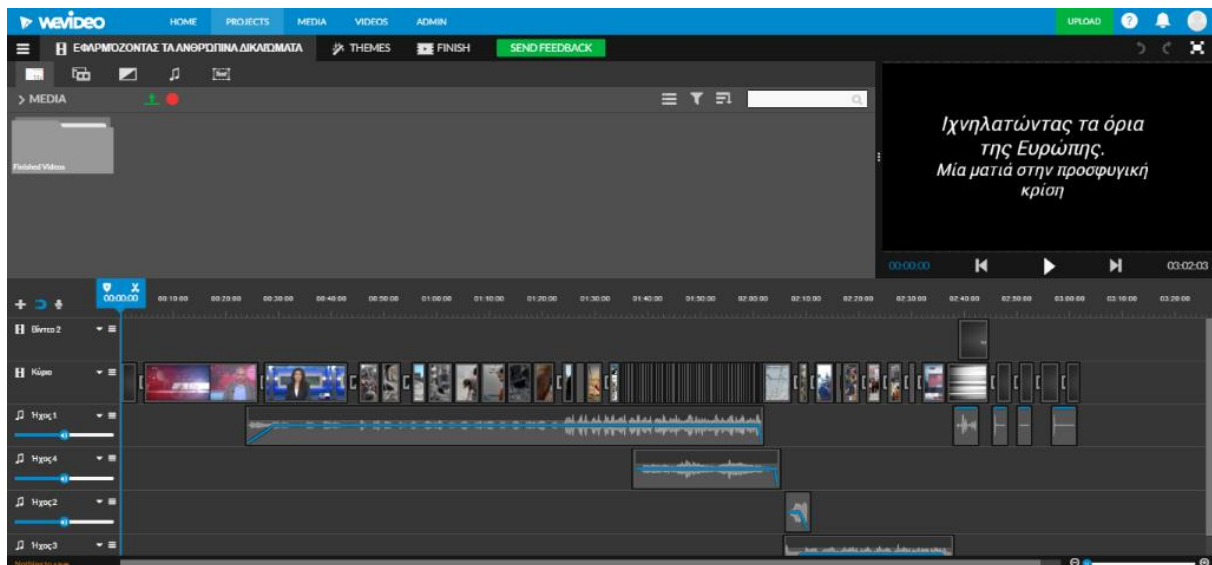
αριστερού πολιτικού χώρου. Ειδικότερα, αναφέρουν ότι στα πρωτοσέλιδα του Ελληνικού Τύπου τονίστηκαν περισσότερο οι γεωπολιτικοί λόγοι πίσω από την κρίση σε σχέση με εκείνα άλλων χωρών. Οι πρόσφυγες είχαν μεγαλύτερη φωνή, συγκριτικά με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο της μελέτης και περιεγράφηκαν με μεγαλύτερη προσοχή ως προς το φύλο τους (συχνή αναφορά γυναικών) και την ηλικία τους. Καταγράφηκε μεγάλη δυσαναλογία μεταξύ ανθρωπιστικών δράσεων (25%) και αμυντικών ενεργειών (65,8%) που αναφέρονται στα άρθρα. Στον ελληνικό τύπο τα αναφερόμενα συναισθήματα των πολιτών και των προσφύγων δεν διαφοροποιούνταν σημαντικά κατά το διάστημα της ανωτέρας χρονικής περιόδου. Αυτό, όπως εξηγούν, είναι πιθανώς το αποτέλεσμα της εξοικείωσης, της εκτεταμένης κατανόησης του πλαισίου και της δημοσιογραφικής έρευνας για τα γεγονότα. Επίσης, έγιναν αναφορές εξίσου στα συναισθήματα των πολιτών και των προσφύγων.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με 39 φοιτητές πανεπιστημιακού τμήματος Προσχολικής Αγωγής, κύριας ηλικιακής ομάδας 21-22 ετών, κατά το εαρινό εξάμηνο του 2015-16 στο πλαίσιο μαθήματος επιλογής με γενικό θέμα «Τ.Π.Ε και Μάθηση» και ειδικό θέμα «Πολυτροπικά κείμενα λόγου πειθούς : ανάγνωση, ανάλυση, παραγωγή».

Για τις ανάγκες της έρευνας σχεδιάστηκε διδακτική παρέμβαση διάρκειας 10 τριώρων συναντήσεων που αφορούσε στο μικροεπίπεδο των παραγωγών βίντεο και περιλάμβανε: α) Έννοιες Ρητορικής και ψηφιακοί χώροι επικοινωνίας, β) Αρχές Σημειωτικής για την Επικοινωνία, γ) Πρακτική στα εργαλεία επεξεργασίας υλικών και βίντεο, δ) Βασικές αρχές της «γλώσσας» του κινηματογράφου, ε) Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού και Πολυτροπική Ρητορική, στ) Ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων οπτικοακουστικού υλικού, αδειών και ορθής χρήσης, στις ψηφιακές συνθέσεις, ζ) Ζητήματα δημοσίευσης και κυκλοφορίας βίντεο στο YouTube.

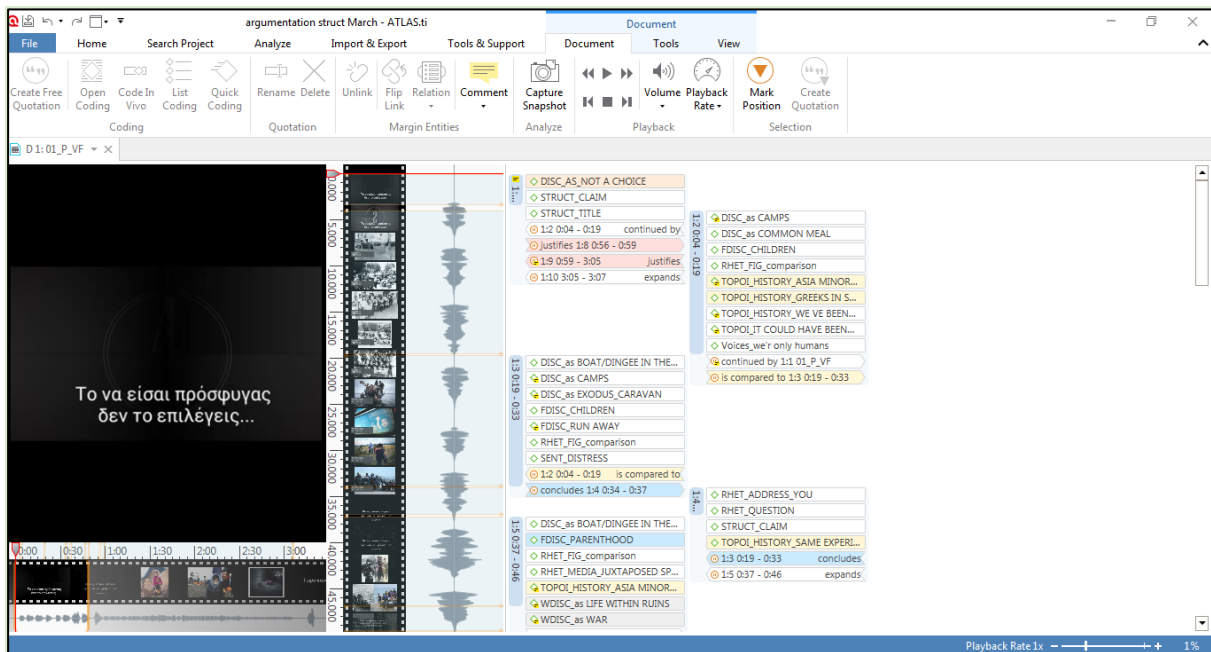
Οι φοιτητές/ιες που συμμετείχαν παρήγαγαν συνολικά ίσο αριθμό βίντεο με θέμα «*Ιχνηλατώντας τα όρια της Ευρώπης. Μία ματιά στην προσφυγική κρίση*» μέγιστης διάρκειας 3 λεπτών. Χρησιμοποιώντας οπτικο/ακουστικό υλικό από το διαδίκτυο, σκοπός ήταν να παρουσιάσουν δημόσια τη δική τους θέση, τη «φωνή τους», με στόχο να επηρεάσουν πάνω στο ζήτημα που απασχολεί την κοινωνία, οργανώνοντας το περιεχόμενο και τη μορφή με βάση ένα ιδανικό αποδέκτη της επιλογής τους. Οι φοιτητές/τριες κατά τη διάρκεια της παραγωγής βίντεο συμπλήρωναν 'Φύλλα Αυτοπαρατήρησης' και αναστοχασμού. Εργάστηκαν στην ακαδημαϊκή έκδοση του διαδικτυακού εργαλείου επεξεργασίας βίντεο WEVIDEO® που απεικονίζεται στο Σχήμα 1. Τέλος, ανάρτησαν τα βίντεο στο κλειστό κανάλι της πλατφόρμας YouTube για σχολιασμό από την ολομέλεια. Περισσότερα στοιχεία για την περιγραφή του εκπαιδευτικού σχεδιασμού και την μεθοδολογία της συνολικής έρευνας παρουσιάζονται στο (Φραγκιαδουλάκη & Δημητρακοπούλου, 2018).

Σχήμα 1: Περιβάλλον εργασίας WEVIDEO, editing line βίντεο με πολλαπλές γραμμές ήχου και εικόνας

Από το σύνολο των δεδομένων που συλλέχθηκαν κατά την έρευνα, η παρούσα εργασία εστιάζει στα δεδομένα που αποτελούν οι τελικές εκδοχές των βίντεο που παρήγαγαν οι φοιτητές/τριες και

αναλύονται ως προς τα αναπαραστατικά τους νοήματα, δηλαδή τους “λόγους” (discourses) επί του προσφυγικού οι οποίοι συγκροτούνται σε λόγο πειθούς. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο ποιοτικής ανάλυσης ATLAS.TI 8. Χρησιμοποιήθηκε η δυνατότητα που παρέχει το λογισμικό για να χωρίζει τμήματα ενός βίντεο, προσαρμόζοντας την στις ανάγκες της έρευνας. Στο ATLAS.TI 8 μια “παραπομπή» (quotation) είναι ένα τμήμα από ένα έγγραφο που είναι ενδιαφέρον ή σημαντικό για τον χρήστη”. Στην εργασία μας, κάθε βίντεο το οποίο είναι ψηφιακό κείμενο λόγου πειθούς χωρίζεται σε διαδοχικά τμήματα (quotations) που εξυπηρετούν στην περιγραφή των “λόγων” καθώς και του λόγου πειθούς. Δε χρησιμοποιείται δηλαδή με την έννοια της “παραπομπής” αλλά με την έννοια του τμήματος και έτσι θα αναφέρεται εφεξής. Ως εκ τούτου το κάθε βίντεο, ανεξαρτήτως του είδους (π.χ. σταθερές εικόνες ή βίντεο) και της ποσότητας των υλικών που το αποτελούν χωρίζεται σε τμήματα που πρωτίστως εξυπηρετούν την κατανόηση του λόγου πειθούς σχετικά με το προσφυγικό-μεταναστευτικό. Ενώ ο μέσος όρος τέτοιων τμημάτων, στα βίντεο των φοιτητών, είναι το 8, υπάρχουν βίντεο που δομούνται σε 3 ή ακόμα και σε 26 τμήματα. Το πλήθος των τμημάτων σχετίζεται με το πλήθος των “λόγων” που αναφέρονται, την πολυπλοκότητα της παρουσίασης της θέσης, τη χρήση ρητορικών σχημάτων, ωστόσο δεν σχετίζεται με την απήχηση που έχει λάβει το βίντεο, ούτε με την αξιολόγηση της ρητορικής περίπτωσης από τον φοιτητή. Στο Σχήμα 2 παρατίθεται ενδεικτικά, η δομή ανάλυσης ενός βίντεο, όπου φαίνονται τα επιμέρους τμήματα, οι κωδικοί που αποδίδονται σε καθένα χωριστά, καθώς και οι μεταξύ τους συνδέσεις.

Σχήμα 2: Περιβάλλον ATLAS.ti στο βίντεο_1 με τίτλο «Η προσφυγιά δεν είναι επιλογή»: quotations, codes, links

Στο ATLAS.ti, οι κωδικοί είναι συνήθως «μικρά κομμάτια κειμένων που αναφέρονται σε άλλα κομμάτια κειμένου, γραφικών, ήχου ή βίντεο. Σκοπός τους είναι η ταξινόμηση ενός συχνά μεγάλου αριθμού κειμένων ή άλλων μονάδων δεδομένων (data units)». Σε κάθε τμήμα εμείς αποδίδουμε κωδικούς που ισοδυναμούν με τους “λόγους” που αναπαρίστανται με γλωσσικό και οπτικό τρόπο και αφορούν το αναπαραστατικό νόημα ή παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τη δομή του λόγου (συμπέρασμα), ρητορικά μέσα (αντιπαράθεση), τη μορφή των υλικών (media footage), ρητορικά μέσα κ.ά.. Στο Σχήμα 3, παρατίθενται οι κωδικοί “Οικογένεια σε φυγή” και “Ευρώπη_Φρούριο_Εμπόδια” οι οποίοι αποδίδονται σε διαφορετικές εικόνες. Για τη δημιουργία κωδικών για την ανάλυση των αναπαραστατικών νοημάτων στις παραγωγές των φοιτητών αντλήσαμε από σχετική βιβλιογραφία (Berry et al. 2015, Chouliaraki & Stolic, 2017).

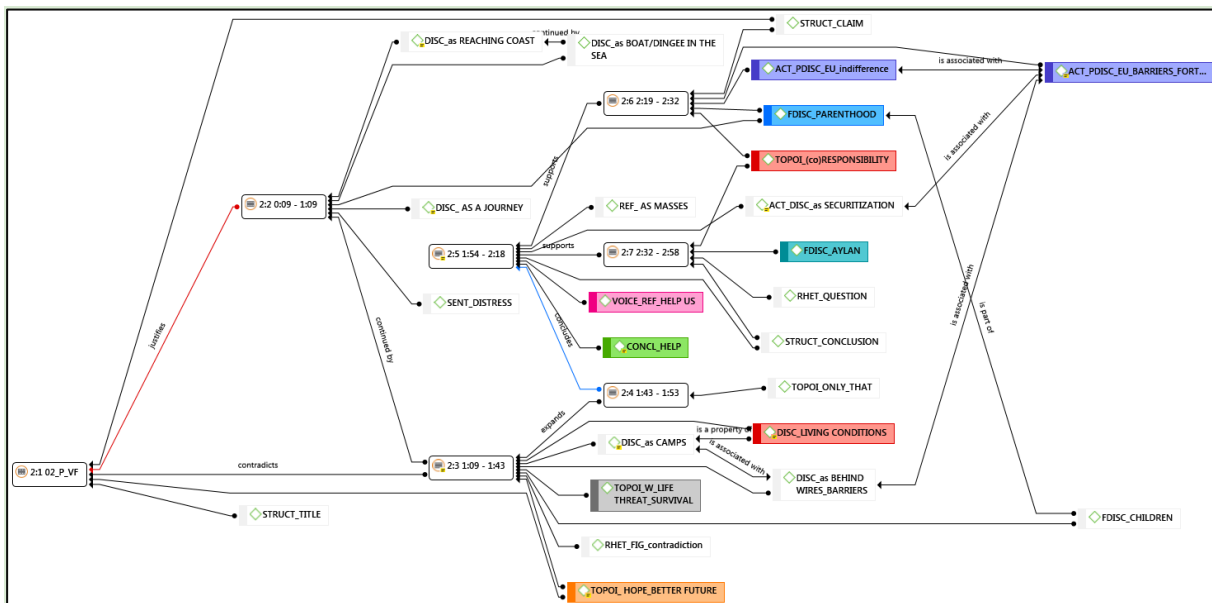
Μία πρόσθετη δυνατότητα του λογισμικού, τα δίκτυα (networks) “επιτρέπουν να αντιληφθούμε τη δομή συνδέοντας σύνολα σχετικών στοιχείων σε ένα οπτικό διάγραμμα. Με τη βοήθεια των Δικτύων αποτυπώνονται σχέσεις μεταξύ κωδικών, παραπομπών, εγγραφών και ομάδων”. Στο Σχήμα 4 απεικονίζεται το δίκτυο του βίντεο 1.

F(amily)DISC_ run away (Οικογένεια σε φυγή)

ACT_PDISC_EU_FORTRESS_BARRIERS (ΕΥΡΩΠΗ_ΦΡΟΥΡΙΟ_ΕΜΠΟΔΙΑ)

Σχήμα 3: Παραδείγματα κωδικών και οι εικόνες τις οποίες περιγράφουν

Σχήμα 4: Δίκτυο επιχειρήματος στο βίντεο 1 με τίτλο «Η προσφυγιά δεν είναι επιλογή»

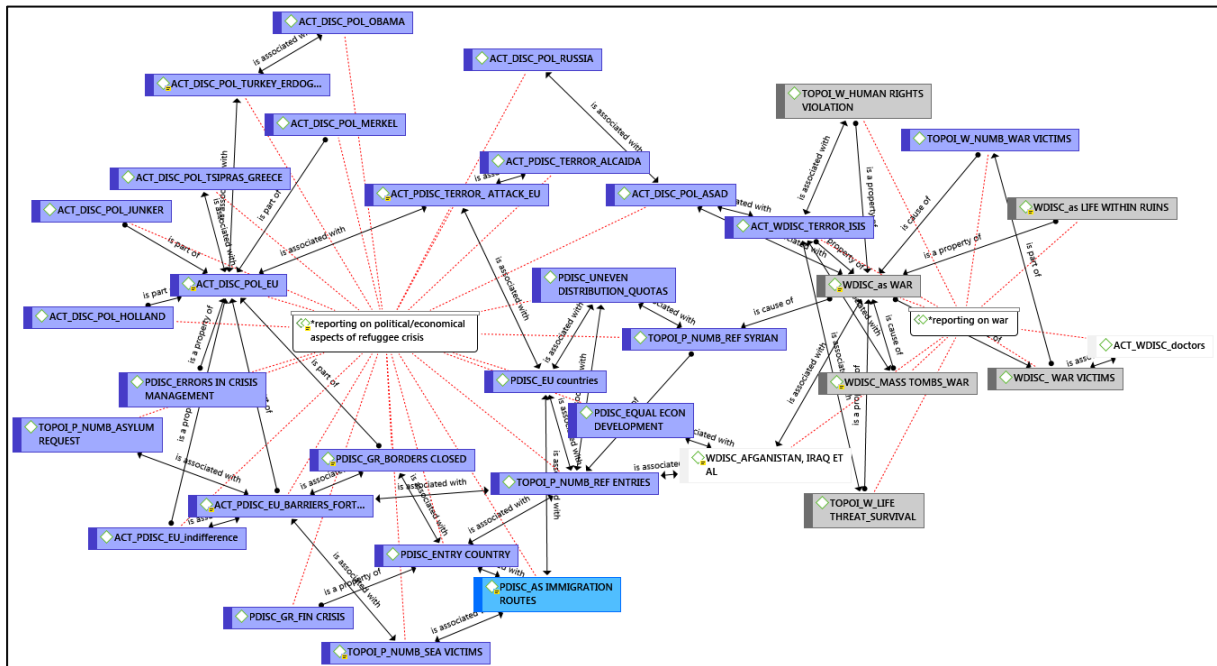
ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα ευρήματα της ανάλυσης των αναπαραστατικών νοημάτων στα 39 βίντεο που παρήχθησαν με γενικό θέμα “Ιζηλατώντας τα όρια της Ευρώπης. Μία ματιά στην προσφυγική κρίση”. Υπενθυμίζεται ότι οι φοιτητές/τριες δημιούργησαν βίντεο χρησιμοποιώντας ποικιλία οπτικο/ακουστικού υλικού που αναζήτησαν στο διαδίκτυο. Ουσιαστικά, χρησιμοποίησαν και τμήματα μηντιακών κειμένων (φωτογραφίες από άρθρα, αποσπάσματα δελτίων, πληροφορίες από άρθρα), τα οποία συνδύασαν σύμφωνα με τους σκοπούς τους.

Η ανάλυση έδειξε ότι στις παραγωγές απαντώνται τρεις κύριες θεματικές: (α) οι πολιτικο-οικονομικές διαστάσεις της προσφυγικής κρίσης (reporting on political/economic aspects of refugee crisis), ο πόλεμος (reporting on war) και οι αναπαραστάσεις των ίδιων των προσφύγων (reporting on refugees as Doing).

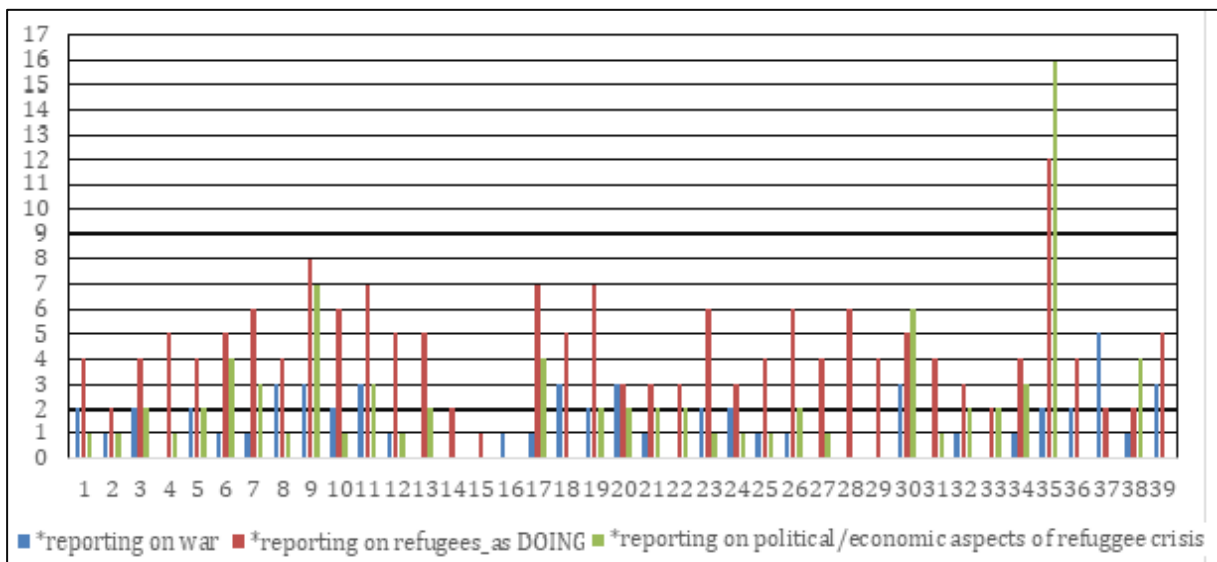
Στην πρώτη θεματική, αποτελούμενη από 25 κωδικούς, συγκεντρώνονται “λόγοι” που σχετίζονται με τον πολιτικό και οικονομικό σχολιασμό της προσφυγικής κρίσης. Ως επίκεντρο εκλαμβάνεται, σε αυτή την περίπτωση, το φαινόμενο και όχι οι πρόσφυγες. Ενδεικτικά, EU BARRIERS FORTRESS, IMMIGRATION ROUTES, ENTRY COUNTRY, NUMBER OF ASYLUM REQUESTS. Στη δεύτερη κατηγορία αναπτύσσεται η θεματική του πολέμου και περιλαμβάνει 10 κωδικούς. Περιγράφει τα αίτια, τους συμμετέχοντες, τις συνέπειες, ενδεικτικά ISIS/TERROR, WAR, LIFE WITHIN RUINS, WAR VICTIMS. Αφορά συχνά πολιτικό σχολιασμό αλλά περιορίζεται σε “λόγους” του πολέμου. Στην τρίτη κατηγορία (18 κωδικού), περιέχονται οι “λόγοι” που σχετίζονται με το χώρο και το χρόνο που εντοπίζονται οι πρόσφυγες την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας, AS CROSSING BORDERS, AS

EXODUS-CARAVAN, AS DINGEE/IN THE SEA, AS IN CAMPS. Στο Σχήμα 5, παρουσιάζονται σε δίκτυο δύο από τις τρεις θεματικές (ομάδες κωδικών) και οι μεταξύ τους συνδέσεις.

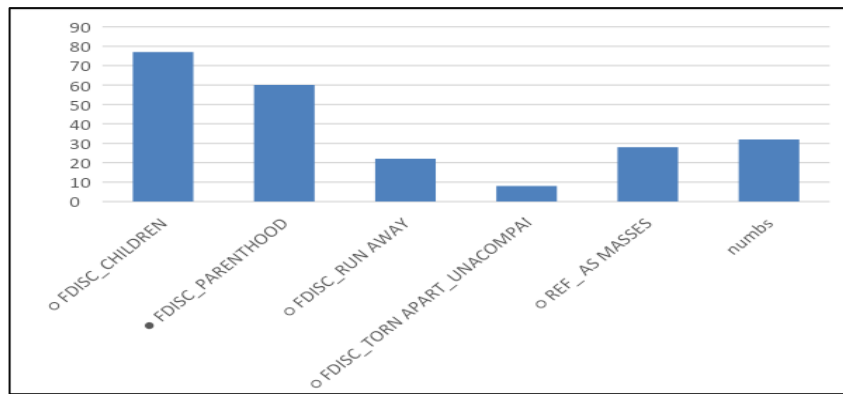
Σχήμα 5: Δίκτυο με τις θεματικές ενότητες σχετικά με “Οικονομικο-πολιτικές διαστάσεις της προσφυγικής κρίσης” και σχετικά με “Πόλεμο”

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προέκυψε ότι οι τρεις αυτές θεματικές είναι οι σημαντικές για τον σχολιασμό του θέματος. Από το Σχήμα 6, παρατηρούμε ότι οι φοιτητές στα βίντεό τους απεικόνισαν σε μεγαλύτερο βαθμό τους πρόσφυγες, καθώς και ότι δεν είναι απαραίτητη η παρουσία και των τριών θεματικών σε κάθε βίντεο. Ενδεικτικά, στο βίντεο 15, αναπαρίστανται στιγμές στο στρατόπεδο της Ειδομένης, χωρίς οποιονδήποτε σχολιασμό όσον αφορά στην πολιτική ή στον πόλεμο.

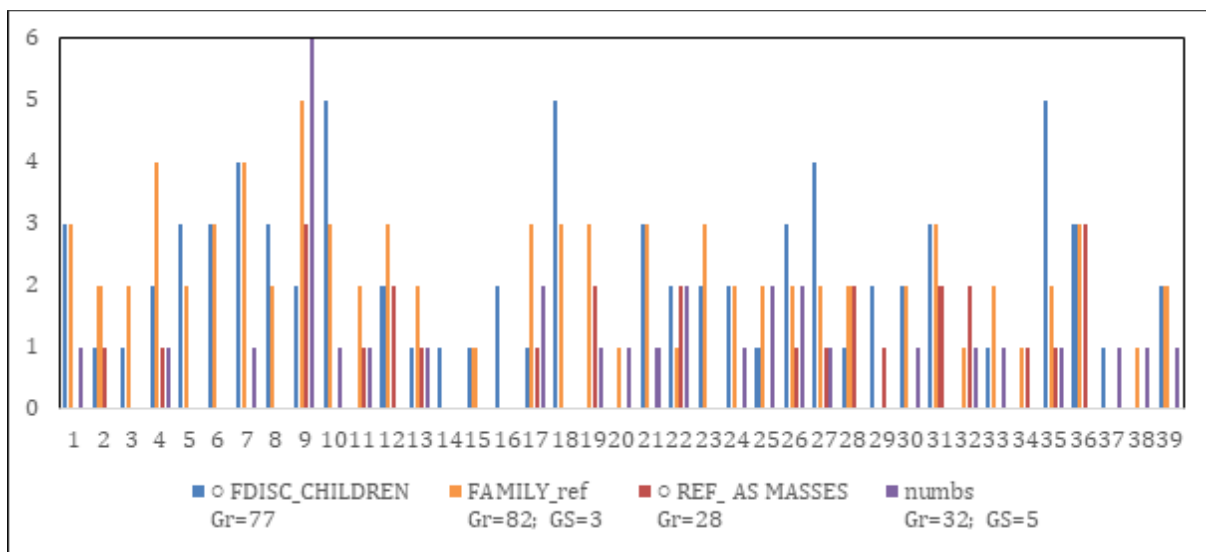

Σχήμα 6: Πλήθος αναφορών της κάθε θεματικής ανά βίντεο.

Ειδικότερα, όσον αφορά τον τρόπο αναπαράστασης των προσφύγων “τα παιδιά” αποτελούν την πιο συχνή απεικόνιση, αλλά συνολικά, “η οικογένεια” (“γονέας αγκαλιά με ένα παιδί”, “οικογένεια σε φυγή” και “οικογένεια που χωρίζεται”) είναι συχνότερη (Σχήμα 7). Ωστόσο, σε πολύ λιγότερο βαθμό αναπαρίστανται οι πρόσφυγες ως μάζα και ως αριθμοί. Στο Σχήμα 7 και στο Σχήμα 8 καταγράφεται οι κατανομή των κωδικών συνολικά και ανά βίντεο αντίστοιχα.

Σχήμα 7: Πλήθος αναφορών του κάθε κωδικού στο σύνολο των βίντεο.

Σχήμα 8: Πλήθος αναφορών των προσφύγων ως παιδιά, γονείς, μάζες και αριθμοί ανά βίντεο.

Περαιτέρω διερεύνηση της συνεμφάνισης (co-occurrence) (Πίνακας 1) των αντιστοιχών κωδικών έδειξε ότι ο πρόσφυγας ως “γονέας με παιδί” (FDISC_Parenthood) συνυπάρχει με τον κωδικό “Πίσω από συρματοπλέγματα” (DISC_AS behind wires) και Φθάνοντας στην ακτή (DISC_AS reaching coast). Το “παιδί” πρόσφυγας συνυπάρχει με τους ίδιους κωδικούς αλλά και επίσης με τον κωδικό “καταυλισμοί” (AS_camps). Ως “μάζες” (REF_As Masses) οι πρόσφυγες συνήθως αναπαρίστανται σε καταυλισμούς (DISC AS CAMPS) και καραβάνια (DISC_AS EXODUS_CARAVAN).

	DISC_as BEHIND WIRES_BA RRIERS Gr=28	DISC_as BOAT/DIN GEE IN THE SEA Gr=42	DISC_as CAMPS Gr=51	DISC_as COMMON MEAL Gr=12	DISC_as EXODUS_ CARAVAN Gr=37	DISC_as REACHIN G COAST Gr=36	DISC_as RESCUE SCENES Gr=15							
	count	coefficient	count	coefficient	count	coefficient	count	coefficient	count	coefficient	count	coefficient		
FDISC_CHILDREN Gr=77	18	0,21	19	0,19	26	0,25	4	0,05	14	0,14	24	0,27	13	0,16
FDISC_PARENTHOOD Gr=60	16	0,22	15	0,17	18	0,19	3	0,04	10	0,11	19	0,25	7	0,10
REF_AS MASSES Gr=28	5	0,10	10	0,17	14	0,22	4	0,11	13	0,25	7	0,12	0	0,00

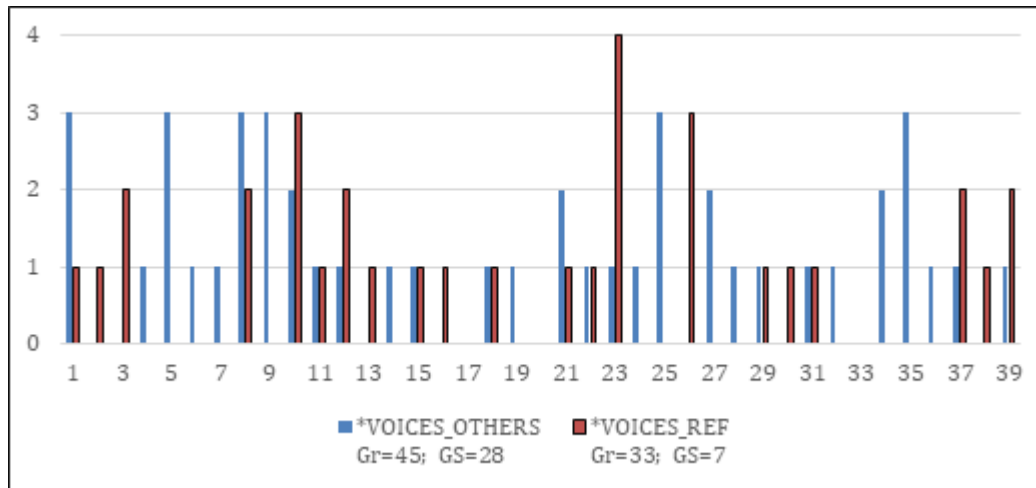
Πίνακας 1: Συνεμφάνιση (co-occurrence) κωδικών στο σύνολο των βίντεο.

Όσον αφορά τις “φωνές” τόσο των προσφύγων όσο και του “άλλου” (Σχήμα 9) ακούγονται με διαφορετικούς τρόπους μέσα στα βίντεο. Οι πρόσφυγες μιλούν είτε μέσα από χαρτόνια που κρατούν ή από μηνύματα πάνω στις σκηνές (Help us, Open The Borders), είτε με προσωπικές προφορικές μαρτυρίες. Οι “άλλοι” μπορεί να είναι: (α) κάποιιοι που υπήρξαν κάποτε πρόσφυγες, (β) εθελοντές και

υποστηρικτές τους, (γ) κάποιοι που είναι αρνητικοί απέναντί τους, (δ) επιφανείς των οποίων παρατίθενται λόγια, όπως Καζαντζάκης, Χέγκελ αλλά και η Ουαρσάν Σάιρ, (ε) οι δημιουργοί των βίντεο.

Η πρώτη κατηγορία υπάρχει στο μεγαλύτερο μέρος των βίντεο και υλοποιείται μέσα από επιλογές τραγουδιών ερμηνευτών όπως οι Active Member, Στόκας, Νταλάρας, Ματθαίου. Στους στίχους ακούγεται συνήθως η φωνή ενός άλλου πρόσφυγα ή μετανάστη. Κατά αυτόν τον τρόπο η επιλογή των στοιχείων, σημαίνει και επιλογή μιας στάσης θετικής η οποία αν και δεν γίνεται άμεσα αντιληπτή προστίθεται στις ενδεχόμενες φωνές των προσφύγων του τώρα.

Εθελοντές και αλληλέγγυοι μιλούν συχνότερα από όσους αντιδρούν, μέσα από προφορικές μαρτυρίες ή πλακάτ, επιγραφές με ανάλογα συνθήματα. Επίσης, υπάρχουν στίχοι τραγουδιών που περιέχουν έντονα ανθρωπιστικά μηνύματα όπως το εμβληματικό Imagine.

Σχήμα 9: Πλήθος αναφορών των «φωνών» των προσφύγων και των «άλλων» ανά βίντεο

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Επιχειρώντας να συμβάλλουμε στην ανάπτυξη πολλαπλών γραμματισμών, και την υποστήριξη της συμμετοχικότητας του νέου ή του αυριανού πολίτη σε ψηφιακούς χώρους επικοινωνίας, καθώς και στην απαραίτητη επέκταση του πεδίου αρχικής κατάρτισης των εκπαιδευτικών, εμπλουτίζοντας τα διδακτικά τους μέσα με σύγχρονες προσεγγίσεις έκφρασης και επικοινωνίας, σχεδιάσαμε ένα πανεπιστημιακό μάθημα για μελλοντικούς εκπαιδευτικούς, με αντικείμενο εργασίας την παραγωγή πολυτροπικών κειμένων (βίντεο) από τους φοιτητές/τριες.

Ο εν λόγω σχεδιασμός, πέρα από την αξιοποίηση εννοιολογικών εργαλείων από τη Ρητορική, την Κοινωνική Σημειωτική και τη Γλώσσα του Κινηματογράφου, σε συνδυασμό με τη τεχνική κατάρτιση σε εργαλεία επεξεργασίας βίντεο, είχε τα ακόλουθα επιπρόσθετα χαρακτηριστικά που το διαφοροποιούν από άλλα συναφή εγχειρήματα (Dubisar & Palmeri, 2010, Smith et. al.2016). Ως προς τη διδακτική στρατηγική: (α) επιλέχθηκε η Στρατηγική της «μη κατευθυντικής» προσέγγισης και υλικού», (β) προτάθηκε στους φοιτητές να χρησιμοποιούν «Φύλλα Αυτοπαρατήρησης» ειδικά σχεδιασμένα για να προάγουν την επίγνωση και τον αναστοχασμό. (II) Ως προς τις παραγωγές πολυτροπικών κειμένων, οι κύριες ιδιαιτερότητες του σχεδιασμού αφορούν: (α) το αντικείμενο του βίντεο είναι ένα γενικό αλλά συγκεκριμένο θέμα, ίδιο για όλους τους φοιτητές (κι όχι θέμα προσωπικής επιλογής), (β) προτείνεται ένα πολιτικό-κοινωνικό θέμα αιχμής, (γ) η παραγωγή απευθύνεται σε κάποιον αποδέκτη με στόχο την πειθώ, και δεν αφορά αυτό-αναστοχασμό, (δ) αξιοποιούν ψηφιακό οπτικο-ακουστικό υλικό κάθε είδους που μπορούν να βρουν με πηγή το διαδίκτυο, και δεν χρειάζεται να κάνουν δικές τους λήψεις (οπτικές, ηχητικές κλπ., στην πηγή των γεγονότων), (ε) οι παραγωγές βίντεο δεν κρίνονται ατομικά από τον φοιτητή-σχεδιαστή και τον διδάσκοντα, αλλά δημοσιοποιούνται και αλληλο-σχολιάζονται από την κοινότητα των σχεδιαστών-φοιτητών σε κλειστό κανάλι YouTube.

Τα γενικά αποτελέσματα της έρευνας που υλοποιήθηκε, δείχνουν ότι οι φοιτητές/τριες: 1) Εμπλέκονται ενεργά και με ενθουσιασμό σε ιδιαίτερα απαιτητικές εργασίες παραγωγής βίντεο, και παρά την βαρύτητα και δυσκολία του θέματος, όλοι/ες παρήγαγαν ολοκληρωμένα βίντεο σε ένα μάθημα επιλογής. 2) Παράγουν βίντεο με εσωτερική επιχειρηματολογική συνέπεια. 3) Επιχειρούν συνειδητά την πολυτροπική οικοδόμηση σημασίας 4) Αναπτύσσουν σεβασμό σε θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας,

5) Η διαδικασία σχολιασμού των βίντεο σε συνδυασμό με τον αναστοχασμό μέσω των Φύλλων Αυτοπαρατήρησης ευνόησε διαδικασίες κριτικής και ενσυναίσθησης. 6) Μέσω της επιλογής των σημειωτικών πόρων που ανασχεδίασαν σε βίντεο, προέβησαν σε κριτική ανάγνωση των μηντιακών κειμένων της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί η διάσταση ότι στις παραγωγές βίντεο των φοιτητών καταγράφηκε ποικιλία επιχειρημάτων και “λόγων” για το προσφυγικό-μεταναστευτικό-, σε κρίσιμη εξέλιξη την περίοδο της δράσης- παρέχοντας στο σύνολό τους μια πληρέστερη αποτύπωση του ζητήματος, κάτι που συνιστά και το επίκεντρο της παρούσας δημοσίευσης.

Όσον αφορά τα αποτελέσματα της ανάλυσης του αναπαραστατικού νοήματος των βίντεο για την διερεύνηση των λόγων του προσφυγικού μεταναστευτικού ζητήματος που συγκροτούν το λόγο πειθούς των φοιτητών/ριών είναι σημαντικό να τονιστεί η σύνδεση των παραγωγών με το κοινωνικο-πολιτικό πλαίσιο της περιόδου διεξαγωγής της έρευνας. Για εκτενή περιγραφή των γεγονότων στην συγκεκριμένη περίοδο βλ. Triandafyllidou (2018). Στις παραγωγές κατά κύριο λόγο καταγράφηκαν οι συνθήκες άφιξης και παραμονής των προσφύγων κυρίως στη χώρα μας. Πιο συγκεκριμένα, οι πρόσφυγες αναπαραστάθηκαν ως οντότητες στερούμενες πόρων επιβίωσης, αποδέκτες των συναισθημάτων συμπόνιας ως επί το πλείστον. Ωστόσο, δεν αναπαραστάθηκαν ως άφωνα θύματα, ή ως δυσδιάκριτη μάζα. Μέσα από τις επιλογές των φοιτητών/τριών, υλοποιώντας το γενικό σκοπό για αλλαγή στάσης ή ανάληψη δράσης, η οικογένεια του πρόσφυγα αναδύεται από τη μάζα των ανθρώπων που έχουν ανάγκη τη βοήθεια μας καθώς φθάνουν στην ακτή, ή περιορίζονται πίσω από τα συρματοπλέγματα, εντός καταυλισμών ή συνοριακών γραμμών. Η οπτική καταγραφή των προσώπων των προσφύγων πραγματοποιήθηκε λόγω της δυνατότητας λήψης κοντινών πλάνων. Την περίοδο που αναφερόμαστε η Λέσβος λόγω της αθρόας άφιξης προσφύγων και η Ειδομένη λόγω του κλεισίματος της Βαλκανικής Οδού είχε σημαντική παρουσία των Μ.Μ.Ε., ανθρωπιστικών οργανώσεων και άλλων Μ.Κ.Ο. που έκανε δυνατή την καταγραφή τους, όχι μόνο οπτικά αλλά και μέσω των προφορικών τους μαρτυριών. Η παρουσία οργανώσεων οι οποίες δραστηριοποιούνταν έντονα με εκστρατείες ευαισθητοποίησης στο διαδίκτυο, εμπλούτισε την πληροφόρηση των φοιτητών. Εκτός από τα κυρίαρχα ΜΜΕ ή άλλους δημοφιλείς ειδησεογραφικούς ιστότοπους, οι φοιτητές αναζήτησαν οπτικοακουστικό υλικό από τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα ή την ActionAid. Αυτό κατά τη γνώμη μας, ερμηνεύει όχι μόνο το είδος των “λόγων” που αναπαραστάθηκαν αλλά και την παρουσία σε μεγαλύτερο βαθμό των “φωνών” των προσφύγων.

Ενώ ατομικά ο κάθε φοιτητής/τρια στο βίντεό του/της έθιξε κάποιες πτυχές του προσφυγικού, συνολικά κάλυψαν πλήρως το θέμα, όπως φαίνεται μέσα από τα ενδεικτικά δίκτυα των θεματικών “πόλεμος” και “πολιτικο- οικονομικές πτυχές” επισημαίνοντας επίσης τους ενδοιασμούς της ελληνικής κοινωνίας, το διχασμό της, το ρόλο των Μ.Μ.Ε. είτε στα βίντεο, είτε στα Φύλλα Αυτοπαρατήρησης.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι τα βίντεο αναρτήθηκαν για σχολιασμό σε ιδιωτικό κανάλι του YouTube, ως αναπόσπαστο μέρος της εργασίας, έδωσε τη δυνατότητα στους φοιτητές/τριες να έρθουν σε επαφή με τα βίντεο-απόψεις των συμφοιτητών/τριών τους που περιείχαν στοιχεία στα οποία δεν είχαν πρόσβαση κατά την ατομική διερεύνηση του θέματος.

Ερωτώμενοι σχετικά με το βίντεο που τους έκανε εντύπωση, στο τελικό φύλλο αυτο-αξιολόγησης λάβαμε απαντήσεις όπως: *«Ήταν ένα βίντεο που έδειχνε τη Συρία πριν και μετά (τον πόλεμο) και μου έκανε εντύπωση γιατί δεν ήξερα πως ήταν και γενικά δεν ήξερα ότι ήταν ακριβώς σαν κι εμάς»* (Φοιτητής_14), *«Δεν μπορώ να θυμηθώ κάποιο συγκεκριμένο, όχι επειδή δεν έδειξα την απαραίτητη προσοχή, αλλά επειδή κάθε βίντεο είναι μια οπτική, ένα κομμάτι του παζλ, όποτε όλα μαζί φτιάχνουν μια εικόνα, και το έχω συγκρατήσει έτσι. Μια σφαιρική και πολύπλευρη εικόνα ως προς το ζήτημα.»* (Φ_25). Επίσης, σχετικά με την χρησιμότητα της εμπειρίας του μαθήματος: *«Ναι, γιατί πήρα και άλλες γνώμες επί του θέματος»* (Φ_26). *«Ναι, γιατί με έκανε να ασχοληθώ περισσότερο με το θέμα και να μάθω πράγματα και να αλλάξω και λίγο τη στάση μου απέναντι στη όλη κατάσταση.»* (Φ_27).

Η θέση μας είναι ότι η μελέτη ενός κοινωνικού ζητήματος δε μπορεί να γίνει χωρίς να ληφθεί υπόψη ο σημαντικός παράγοντας των Μέσων που διαμορφώνουν την κατανόηση και την άποψη των πολιτών επί αυτού. Ήταν συνειδητή σχεδιαστική επιλογή στην διδακτική μας παρέμβαση, η ελευθερία των φοιτητών/τριών να χρησιμοποιήσουν διαθέσιμους οπτικοακουστικούς πόρους που υπάρχουν στο διαδίκτυο, βάζοντας προσωρινά σε παρένθεση (σε λίγες περιπτώσεις) το ζήτημα των πνευματικών δικαιωμάτων. Σε ένα γεγονός με έντονη μηντιακή διάχυση, σε εξέλιξη εκείνη την περίοδο, θεωρούμε ότι θα ήταν αδύνατο να ερευνήσουμε ουσιαστικά την κατανόησή του και τη διαδικασία κατασκευής του, εάν δεν επιτρεπόταν στους φοιτητές να προβούν στη χρήση τέτοιων εικόνων.

Για τους νέους μαθητές και φοιτητές, που χρησιμοποιούν σε υψηλότετους βαθμούς τα ψηφιακά, πληροφοριακά και επικοινωνιακά περιβάλλοντα, είναι σήμερα πλέον, ιδιαίτερα σημαντικό και επείγον

να κινηθεί η εκπαίδευση προς νέα είδη, νέες πρακτικές επικοινωνίας, ανοίγοντας τους περιοριστικούς τοίχους της σχολικής τάξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Adler- Kassner L., (2017). Because writing is never just writing. *CCCC Presidential Address- 2017 Conference on College Composition and Communication*, NCTE.
- Berry M., Garcia-Blanco I. and Moore K. (2015). *Press coverage of the refugee and migrant crisis in the EU: A content analysis of five European countries*. Ανακτήθηκε στις 6-6-2019 από τη διεύθυνση www.unhcr.org/56bb369c9.html.
- Chouliaraki, L. & Zaborowski, R. (2017) Voice and community in the 2015 refugee crisis: a content analysis of news coverage in eight European countries. *International Communication Gazette*, 79 (6-7). pp. 613-635.
- Chouliaraki, L.& Stolic, T. (2017). Rethinking media responsibility in the refugee ‘crisis’: a visual typology of European news. *Media, Culture and Society*. 39, (8) pp.1162-1177
- Cope, B. & Kalantzis, M. (2009). Multiliteracies: New Literacies, New Learning, *Pedagogies: An International Journal*, 4, 164-195.
- Georgiou M. & Zaborowski R., (2016). *Media coverage of the “refugee crisis”*: a cross-European perspective. Council of Europe Report no. DG1(2017)03, LSE Media and Migration Project, September. London: LSE.
- Halliday, M.A.K. (1978). *Language as Social Semiotic*. London: Arnold
- Jewitt, C. (2013). Multimodal methods for researching digital technologies. *The SAGE handbook of digital technology research*, 250-265.
- Kress G. (2014). The Rhetorical Work of Shaping the Semiotic World. In. *Multimodal Approaches to Research and Pedagogy: Recognition, Resources, and Access*, p.p.131.
- Kress G., (2008). *Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication*. London: Routledge.
- Kress, G. and Van Leeuwen, T. (2001) *Multimodal Discourse*. London: Arnold
- Mihailidis, P. (2018). Civic media literacies: re-Imagining engagement for civic intentionality. *Learning, Media and Technology*, 2018, 1-13.
- Musarò P. (2017) Mare nostrum: the visual politics of a military-humanitarian operation in the Mediterranean sea. *Media, Culture & Society* 39: 11–28
- Smith, B. E., Kiili, C., & Kauppinen, M., (2016). Transmediating argumentation: Students composing across written essays and digital videos in higher education. *Computers & Education*, 102, 138-151.
- The New London Group (1996). A Pedagogy of Multiliteracies: Designing Social Futures, *Harvard Educational Review*, 66, (1). 60-92.
- Triandafyllidou A. (2018). A “Refugee Crisis” Unfolding: “Real” Events and Their Interpretation in Media and Political Debates, *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16:1-2, 198-216,
- Van Dijk T.A., (1991) *Racism and the Press*. London: Routledge
- Wright T. (2002) Moving images: The media representation of refugees. *Visual Studies* 17(1): pp.53–66.
- Φραγκιαδουλάκη, Κ., & Δημητρακοπούλου, Α., (2018) Εισάγοντας στην Εκπαίδευση τα Πολυτροπικά Κείμενα Λόγου Πειθούς: Συγκρότηση Θεωρητικού Πλαισίου και Σχεδιασμός Μαθήματος Δραστηριοτήτων Παραγωγής Βίντεο στο Στ. Δημητριάδης, Β. Δαγδιλέλης, Θρ. Τσιάτσος, Ι. Μαγνήσαλης, Δ. Τζήμας (επιμ.), *Πρακτικά Εργασιών 11^{ου} Πανελληνίου και Διεθνούς Συνεδρίου «Οι ΤΠΕ στην Εκπαίδευση»*, ΑΠΘ –ΠΑΜΑΚ, Θεσσαλονίκη, 19-21 Οκτωβρίου 2018, ISBN: 978-618-83186-2-5 σελ. 643-650.